

8. Tej és tejtermékek

8.1. Világ- és európai piaci tendenciák

Az USDA adatai szerint a **globális tehéntejtermelés 1,1%-kal** 438 millió tonnára, a tejhasznú tehénállomány 0,7%-kal 130,14 millió darabra **nőtt** 2010-ben az előző évihez képest. A világ sajttermelése 14,8 millió tonna (+3% 2009-hez képest), a vajé 8,17 millió tonna (+2%), a teljes tejporé 3,67 millió tonna (+3%) volt, a sovány tejporé 2%-kal 3,46 millió tonnára csökkent. A legnagyobb tejtermelők közül az EU-ban stagnált, az USA-ban 2%-kal, Indiában 4%-kal nőtt, Új-Zélandon 3%-kal csökkent a tehéntej termelése. Óceánia sovány tejpor kínálatának csökkenését kiegyenlítette az Unió és az USA kivitelének bővülése, amihez a korábban felhalmozott készletek értékesítése is hozzájárult. Az Unióban az intervenciós készletek értékesítését 2010. június 1-jén kezdték meg. A sovány tejpor intervenciós készlete év végén 24%-kal volt alacsonyabb az év eleji szinthez viszonyítva, a vaj intervenciós készlete teljesen kimerült. A sovány tejpor készletének felét (93 899 tonna), a vaj intervenciós készletéből 1543 tonnát kíván a Bizottság a legrászorultabbnak szétosztani 2011. június 1. és szeptember 30. között. A vaj alacsony intervenciós készletére tekintettel a Bizottság a program keretében további 12,4 millió eurót biztosít vaj vásárlására 2011-ben. Az USA-ban a vaj és a sovány tejpor készlete felére csökkent a 2010. év végén az egy évvel korábbihoz képest.

A tejkvóta 1%-os emelése ellenére, az EU nyerstej felvásárlása a 2009 áprilisától 2010 márciusáig tartó kvótaévben előzetes adatok szerint 6,93%-kal, 10 millió tonnával maradt el a rendelkezésre álló tejkvótától (145 millió tonna). A régi tagállamokban 2%-kal nőtt, a 2004-ben csatlakozókban 2%-kal csökkent a nyerstej felvásárlása 2010 első tizenegy hónapjában az előző évihez képest. A németországi Élelmiszer-gazdasági Kutató Központ előrejelzése szerint az EU-ban a nyerstej felvásárlása 1,2%-kal, a vaj termelése 1,2%-kal, a sajté 0,8%-kal, a sovány tejporé 1,9%-kal, a teljes tejporé 6,5%-kal nőhet 2011-ben az előző évihez képest. A tejtermelés növekedési pályára állhat a következő években az EU-ban, amit elsősorban a tejkvóták fokozatos emelése, majd 2015. évi megszüntetése okozhat. A tejtermelés bővülése elsősorban a tejhozam növekedéséből adódhat, mivel a tejhasznú tehénállomány további csökkenése valószínűsíthető. A nyerstej magasabb ára miatt az EU-ban 2 millió tonnával több tejet termeltek áprilistól december végéig, mint egy évvel korábban, a növekedés üteme néhány tagállamban még erőteljesebb volt. Németország tejtermelése 2010-ben lépte először túl az 1990. évi rekordmennyiséget (29 millió tonna).

Az EU a harmadik országokba irányuló tej- és tejtermék kivitelére 2009. november 19-én megszüntette az export-visszatérítést. A támogatás megszüntetése ellenére, az intervenciós szintet jelentősen meghaladó kedvező világpiaci árak hatására az EU sovány tejpor kivitele 378 ezer tonnára (2009-ben 231 ezer tonna), a sajté 17%-kal 676 ezer tonnára nőtt 2010-ben az előző évihez képest. Kína sovány tejpor importja 30%-kal bővült. Kínában a melaminbotrány hatására bekövetkező bizalomvesztés következtében 88%-kal nőtt a teljes tejpor importja. Oroszországban a tejtermelés bővítésére hozott intézkedések ellenére, az országot sújtó aszály következtében a sajt behozatala 28%-kal 294 ezer tonnára, a vajé 29%-kal 67 ezer tonnára nőtt. Az EU harmadik országokba irányuló sajt-kivitelének csaknem harmada Oroszországba irányult (216 ezer tonna).

Az USA várhatóan kevesebb sajtot exportál Mexikóba 2011-ben, mivel az ország a Világkereskedelmi Szervezet engedélyével vámot vetett ki az Államokból származó sajtra 2010-ben. Oroszország és Algéria betiltotta az USA-ból származó tejtermékek importját. Kína új higiéniai előírásokat vezetett be, amelyek veszélyeztethetik az USA sovány tejpor kivitelét.

8.2. Hazai piaci tendenciák

8.2.1. Kínálat

A KSH adatai szerint Magyarország tehenállománya 1%-kal 309 ezer darabra csökkent 2010. december elsején az egy évvel korábbihoz viszonyítva. A szarvasmarhák 55%-át a Holstein-fríz, 15%-át a Magyartarka, 5-5%-át a Limousin és a Magyar Szürke fajták adták. A tehenek 46%-át az Alföldön, 37%-át a Dunántúlon, 17%-át Észak- és Közép-Magyarországon tartották. A tejhasznú tehenek száma egy év alatt 9%-kal 192 ezerre csökkent, míg a húshasznúaké 9, a kettős hasznosításúaké 27%-kal nőtt. A tejhasznú tehenek 82%-át a gazdasági szervezetek, 18%-át az egyéni gazdaságok tartották.

A kínálatot a hazai tej és tejtermékek mellett évről évre növekvő mértékben import termékek egészítik ki. A sajt és túró behozatala 23%-kal, a vajé 31%-kal, a dobozos tejé 3%-kal nőtt 2010-ben az egy évvel korábbihoz viszonyítva (14. melléklet). A sajt és túró 45%-a Németországból, 17%-a Lengyelországból származott. Németországból 20%-kal több, míg Lengyelországból 5%-kal kevesebb sajtot exportáltak hazánkba. Az erőteljes sajt és túróimport miatt a hazai feldolgozók arra kényszerültek, hogy a sajt egy részét külpiacon értékesítsék, ami a sajt és túró kivitelének 12%-os bővülését okozta a vizsgált időszakban.

8.2.2. Bel- és külpiacon értékesítés

Az AKI PÁIR adatai szerint a **nyerstej felvásárlása 9,5%-kal csökkent** 2010-ben az előző évihez viszonyítva. A csökkenés mértéke megegyezett a 2009. évivel. A nyerstej 53%-át a Dunántúlon, 36%-át az Alföldön, 11%-át Észak-Magyarországon vásárolták fel. A Dunántúlon 3%-kal, az Alföldön 16%-kal, Észak-Magyarországon 17%-kal csökkent a beszállított nyerstej mennyisége. A felvásárolt nyerstej fehérjetartalma 0,01, zsírtartalma 0,05 százalékponttal nőtt egy év alatt (fehérje: 3,29%, zsír: 3,72%).

A felvásárlás csökkenéséhez a teljes nyerstej kivitelének 6%-os visszaesése is hozzájárult. A teljes nyerstej exportjának 32%-a Olaszországba, 24%-a Romániába, 14%-a Szlovéniába, 12%-a Szlovákiába irányult. A fölözött nyerstej kivitele 15%-kal nőtt 2010-ben az egy évvel korábbihoz képest. A fölözött tej legnagyobb részét, csaknem 80%-át Szlovákiába szállítottuk, míg a korábban meghatározó olasz piacra csak 8% került. A teljes nyerstej kivitele a legfontosabb olasz célpiacon 41%-kal csökkent, míg Romániába 1%-kal bővült.

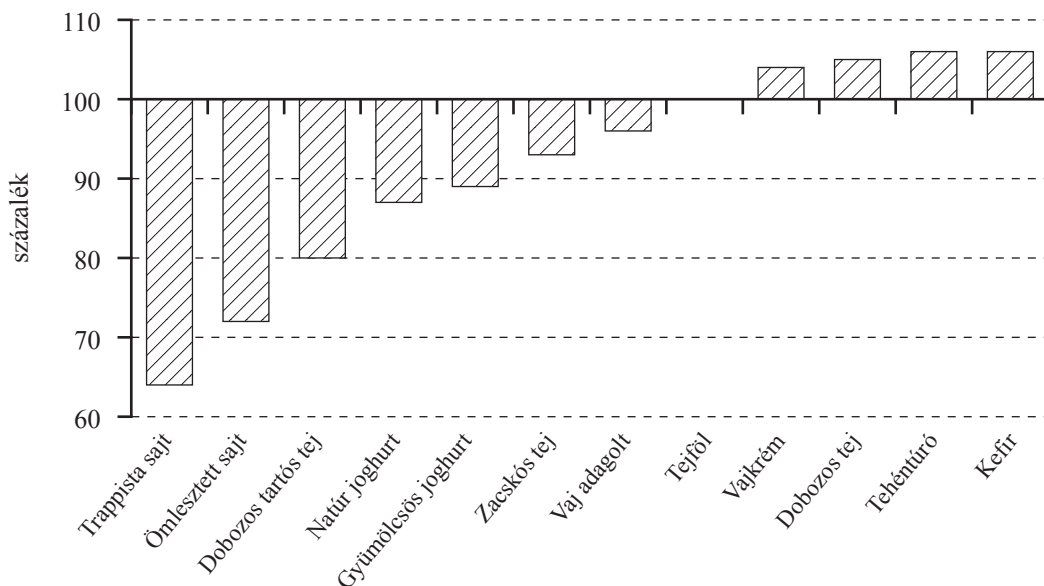
A felvásárlás csökkenése erőteljesebb volt a nyerstej-kivitel csökkenésénél, így a feldolgozók az alapanyaghiányt tejszín importtal pótolták. A cukrozott, sűrített tej és tejszín importja 76%-kal nőtt 2010-ben.

Magyarországon a **tejtermékek** termelésének 2000 óta tartó folyamatos csökkenése 2010-ben megállt. A KSH adatai szerint a tejfeldolgozás bruttó termelése csaknem 2 százalékponttal nőtt, a belföldi értékesítés 1 százalékponttal csökkent 2010-ben az előző évihez viszonyítva. A termelés bővülését a külpiacon értékesítési lehetőségek javulása tette lehetővé.

Az AKI PÁIR által megfigyelt fontosabb tejtermékek belföldi értékesítése tejegeyentékben 11%-kal csökkent. Megjegyezzük, hogy a KSH adatai a jégkrémet is tartalmazzák, amelynek termelése és forgalma bővíthetett a kereslet növekedése miatt. Ez okozhatja az AKI és a KSH belföldi értékesítésre vonatkozó adatainak eltérést. Az AKI PÁIR adatai szerint a főbb tej és tejtermékek közül a tehéntúró értékesítése 6%-kal, a 2,8% zsírtartalmú dobozos friss tejé 5%-kal nőtt, a tejföl stagnált 2010-ben az előző évihez képest (23. ábra). A feldolgozók a korábban felhalmozott sajt és fogyasztói tej készletek legnagyobb részét értékesítették, míg a savanyított tejtermékek készlete tovább nőtt. A 2,8%-os zsírtartalmú zacskós friss tej belföldi értékesítése 7%-kal, a dobozos tartós tejé 20%-kal csökkent 2010-ben, elsősorban az olcsó szlovák és cseh dobozos tej importjának növekedése miatt.

23. ábra

Néhány tejtermék belföldi értékesítésének változása (2009=100)

Forrás: AKI PÁIR

A vaj és vajkrém kivitele 4%-kal csökkent, a sajt és túróé 12%-kal, a savanyított tejtermékeké 15%-kal nőtt 2010-ben az előző évihez viszonyítva. A savanyított tejtermékek kivitelének 61%-a Romániába irányult, ahova csaknem 74%-kal több terméket szállított Magyarország. A sajt és túró legfontosabb célpiacai Libanon, Románia, Szlovákiába és Németország voltak. Libanonba 55%-kal, Szlovákiába 64%-kal több, míg Romániába 10%-kal, Németországba 30%-kal kevesebb sajtot exportáltunk.

A tej és tejtermékek külkereskedelmi egyenlege értékben 54%-kal romlott, mert a behozatal erőteljesebben nőtt, mint a kivitel.

8.3. A piaci árak tendenciája

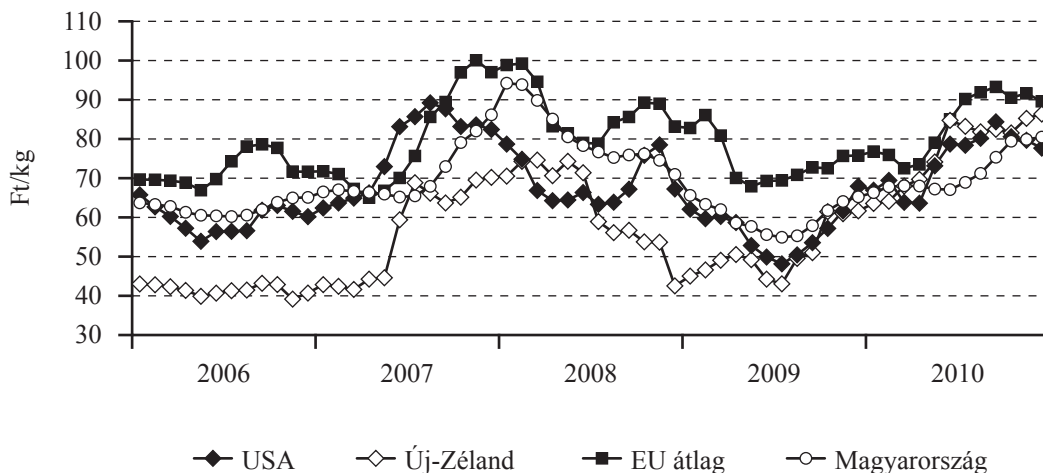
A világpiacon a 2009. évi mélypont után a **nyerstej ára** elsősorban a keresleti piac hatására emelkedett. A termelők nyeresége a termelői árak növekedése ellenére, a takarmány és energiaárak erőteljes növekedése miatt csak kismértékben javult.

Magyarországon a tejtermelők támogatása csaknem a duplájára nőtt 2010-ben 2009-hez viszonyítva. A tejtermelők 2011 januárjában bázisjogosultság alapján legfeljebb 6 Ft támogatást (TOP UP) kaptak az előző évre visszamenőlegesen, amely 2,30 forinttal volt kevesebb a 2009. évinél. A termeléshez kötött különleges tejtámogatás további 9,55 Ft/kg, a tejágazati válság miatt meghirdetett egyedi piactámogatás 0,5 Ft/kg volt 2010-ben.

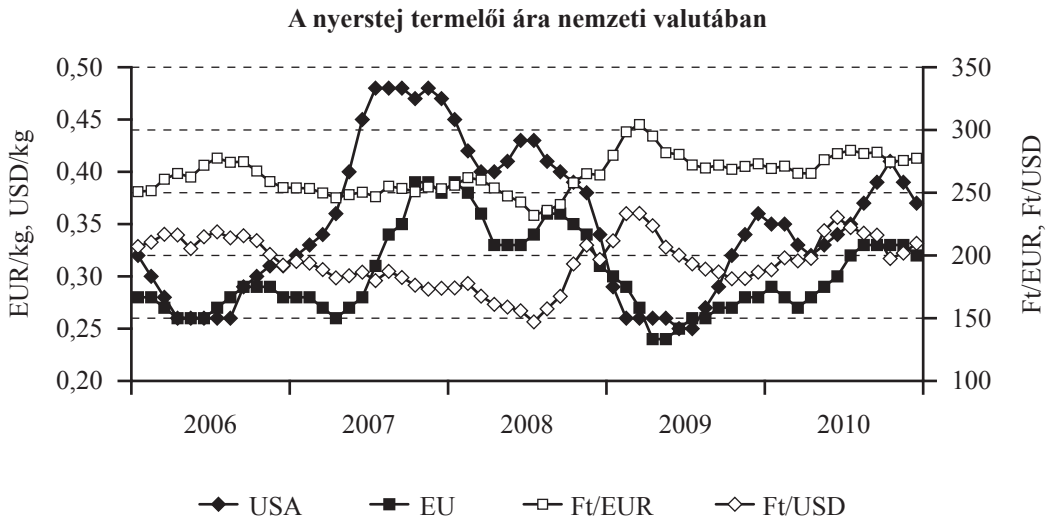
A **nyerstej ára** az USA-ban 27%-kal, az Unióban 13%-kal, Új-Zélandon 38%-kal, Magyarországon **19%-kal emelkedett** 2010-ben az előző évihez képest (15. melléklet). A nyerstej árának emelkedése hazánkban 2009 augusztusa óta töretlen. Az Unióban az árak a csúcspontjukat 2010 szeptemberében érték el, azóta lényegében nem változtak (24-25. ábra). A hazai árak késve követték az uniós árak változását, és az év végén mérsékelten emelkedtek. A nyerstej ára várhatóan tovább növekszik a 2011. év elején.

24. ábra

A nyerstej termelői árának alakulása a világon

Forrás: USDA, LTO, AKI PÁIR

Forrás: USDA, LTO, MNB

A FAO adatai alapján a **tejtermékek értékesítési ára** 42%-kal emelkedett 2010-ben az előző évihez képest: vaj +73%, teljes tejpor +44%, sovány tejpor +39%, sajt +36%. Az EU-ban az intervenciós áraknál kedvezőbben alakult a vaj és a sovány tejpor értékesítési ára 2010-ben. A németországi Élelmiszer-gazdasági Kutató Központ vaj és sovány tejpor kempteni és hannoveri tőzsdei árából számolt alapanyagértéke 38%-kal nőtt. A vaj ára a 2010. év második felében magas szinten stabilizálódott, míg a sovány tejpore erőteljesen csökkent és csak decemberben emelkedett ismét. A vaj intervenciós készlete hamar kimerült, és a vaj ára erőteljesen emelkedett a tejtermelés növekedése, és a harmadik országokba irányuló vajexport csökkenése ellenére. A vaj árának emelkedését a helyettesítő növényi zsírok árának növekedése, valamint a növényi zsírok egészségre gyakorolt kedvező hatásának megingása okozta. Az egészségesebb életmódra történő áttérés hatására a közeljövőben nőhet az alacsony zsírtartalmú termékek fogyasztáson belüli részaránya. Ez a sajtban és a friss tejtermékekben felhasznált zsíradékok keresletének csökkenéséhez és az árak mérséklődéséhez vezethet. A tej és tejtermékek iránti globális kereslet Új-Zéland termelésének csökkenésével az EU-ra koncentrálódott. Az euró dollárral szembeni 5%-os gyengülése is hozzájárult az Unió exportlehetőségeinek bővüléséhez és a tejtermékek árának emelkedéséhez.

A csak enyhén javuló gazdasági helyzet ellenére a nemzetközi tejj piac 2010-ben meglepően erős volt, a vajzsír és a teljes tejpor ára történelmi magasságokba emelkedett. A tejtermékek magasabb ára nagyobb jövedelmet biztosított a termelőknek, ennek hatására a főbb tejtermelő országok tejkibocsátása jelentősen növekedhet 2011-ben. Új-Zélandon a tejtermelés 10%-os növekedését várják. Kína teljes tejpor importjának további növekedése felszívhatja a bővülő globális kínálatot. Az erőteljes importkeresletet jelzi a tejtermékek határidős jegyzésének rendkívüli emelkedése a 2010. év végén.

A FAO és az OECD előrejelzése szerint a 2010. évi áremelkedést követő években a tejtermékek világpiacon árának csökkenése várható. A vaj ára először 2015-ben, a sajté, a sovány és a teljes tejpore legkorábban 2013-ban emelkedhet újra. A sajt világpiacon 11, a teljes tejpore 9, a vajé 7, a sovány tejpore 4%-kal csökkenhet 2011-ben az előző évihez képest. Az USDA előrejelzése szerint Kína teljes tejpor importja tovább növekszik, amit a népesség bővülése, a jövedelem növekedése, a

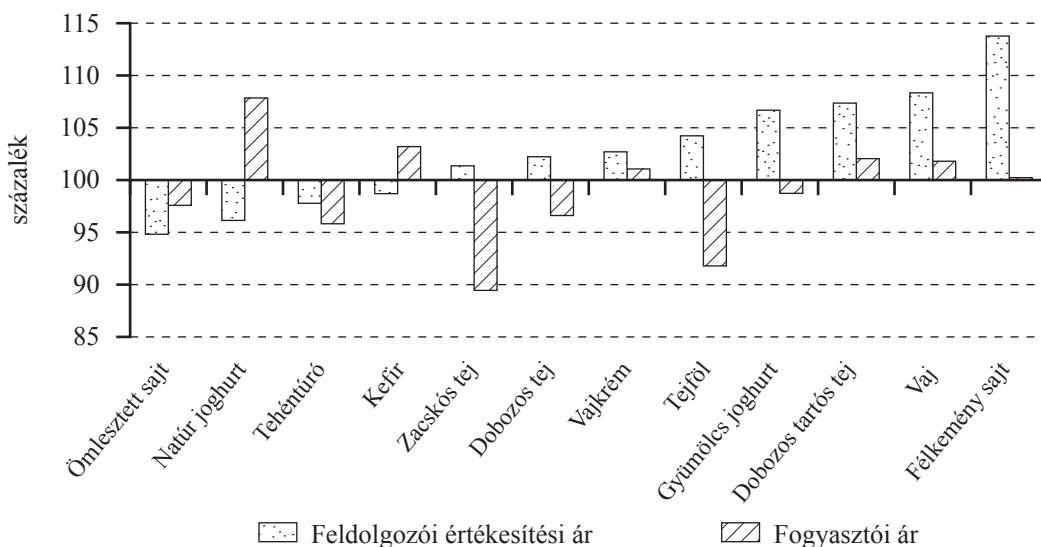
szűk belpiaci kínálat és a melamin botrány miatt az élelmiszerek biztonsága iránti aggodalom okozhat. Elsősorban Új-Zéland és Argentína teljes tejpor kivitele nőhet, azonban nem elegendő mértékben ahhoz, hogy kiegyenlítse az EU exportjának csökkenését, így a teljes tejpor ára magas szinten maradhat. Ez a sajt és a vaj árának emelkedéséhez is hozzájárulhat. A sovány tejpor árának alakulása bizonytalan, mivel Kína szigorodó importszabályozásának hatására csökkenés, míg az ázsiai országok keresletének növekedése miatt az ár emelkedése várható.

Az AKI PÁIR adatai szerint Magyarországon a vizsgálatba vont tejtermékek feldolgozó értékesítési ára 3%-kal volt magasabb 2010-ben az előző évinél (16. melléklet). A tehéntúró ára 2%-kal csökkent, míg a 2,8% zsírtartalmú dobozos friss tejé 2, a tejfölé 4, a trappista sajté 14%-kal nőtt (26. ábra). Az árak szintje nem érte el a 2008. évi árobbanás időszakáét, azonban meghaladta a korábbi évekéét.

A megfigyelt termékek fogyasztói árindexe 1%-kal csökkent (25. melléklet), nem követte az első két fázis (termelői és feldolgozó) árának emelkedését. A dobozos tartós tej fogyasztói ára 2%-kal nőtt, a trappista sajté stagnált, a tehéntúróé 4%-kal, a tejfölé 8%-kal csökkent 2010-ben 2009-hez képest.

26. ábra

Néhány tejtermék feldolgozó értékesítési és fogyasztói árának változása (2009=100)

Forrás: AKI PÁIR

A tej termékpálya első két fázisában (termelői, értékesítési) az árak tendenciája megegyezett, ugyanakkor a fogyasztói fázisban ellentétesen alakultak az árak. A nyerstej termelői árának erőteljes növekedését (+19%) a megfigyelt termékek feldolgozó értékesítési ára kisebb mértékben (+3%) követte, míg a fogyasztói árak átlagosan 1%-kal voltak alacsonyabbak, mint 2009-ben. Ez jól mutatja, hogy a fogyasztói árak alakulása nem minden esetben függ össze a termékpálya előző fázisainak ártendenciáival.